

"מ.ק.: נשאלתי: הכל קורס תחתיו? הכל מתמוטט? לא. לא הכל ולא בכל מקום. אבל הרבה. מספיק כדי שה'קריסה' תצוין כמאפיינת את הזמן הזה. בזאת תחושתו".¹

מול הכניסה לחלל התצוגה ניצב קיר שאפשר להקיפו מכל צדדיו. פני השטח שלו בחזיתו לבנים וחלקים, ובמרכזו מגרעת חצובה ומפוסלת דמוית מערה או בור, מוקפת רישומי מים נעלמים על סף נראים, שצוירו בפיגמנט שחור מדולל; צדו האחורי חשוף, מעיד על הקונסטרוקציה וחומרי הגלם שבנו אותו, כאשר חלקו העליון מכותר בענפים יבשים. הקיר – מעשה ידיה של מיכל סופיה טוביאס – הוא מיצב מותאם מקום, שנבנה במיוחד עבור התערוכה.

כותרת המיצב – קיר #2 (עתות קריסה) – מרמזת על פיצול קריאתו. החלק הראשון מתייחס למאפייני הפיזיים ולהיותו חלק מסדרה, סדרת קירות גבס לבנים שבונה האמנית תוך התערבות בפני השטח שלהם על ידי פעולות פיסוליות מנוגדות: ריקון, גריעה או קימוט מול הוספה של רישומים, גם אם שקיפותם מרחיקה אותם ממקורם הנרטיבי ואף מעלה על הדעת את שאיפתו המכוננת של קזימיר מלביץ' אל ה"לא כלום".² החלק השני של הכותרת מתייחס לעבודות של קופפרמן מהמחצית הראשונה של שנות ה-80. ב-1982 יצר קופפרמן סדרת רישומים בעקבות אירועי סברה ושתילה ופרסם אותם באלבום עם ביירות, אחרי ביירות, עם ביירות: יומן רישומים ב-1984. בשנה זו הציג סדרת ציורים בתערוכתו "ציור עתות קריסה" בגלריה גבעון בתל אביב. עבודות אלו, תיאור קופפרמן, ביטאו עבורו את רוח התקופה שבה נוצרו, תקופה של קריסה.³

תקופה של קריסה, לדבריו, היא תקופה של מלחמה, של מוות והרג, ומאופיינת בהזדהות עם קורבנות באשר הם ללא הבדלי דת, חברה, שיוך אתני או גאוגרפי. הקריסה, על רבדיה המבניים, גופניים, כמו גם הרגשיים והרעיוניים כמוה כזיכרון. עבור טוביאס, מיצב הקיר נושא זיכרון הסופח אל תוכו תהליכים שונים של קריסה, זיכרון שאת השראתו שאבה מאלמנטים אדריכליים ומבניים עתיקי יומין ממרחב העבודה של קופפרמן באטלייה בקיבוץ: אמת המים העות'מנית, שהקיבוץ מזוהה עמה,⁴ ומערת הקבורה הביזנטית המצוירת ומוסתרת במבנה סגור ואטום. האלמנט המבני המרכזי של אמת המים ושל סידור הקברים במערה היא מערכת קשתות צמודות היוצרות קו עמודים מתמשך, מערך קווי של צירים ישרים ומקבילים החוזרים על עצמם. מערך קווי דומה ניכר גם במבנה האלמנטים המרכיבים את החפצים העשויים ברזל חלוד, שקופפרמן נהג לאסוף מרחבי הקיבוץ ולהציב באטלייה. המערך הצירי הרפטיבי המאפיין את החפצים והמבנים – ציר אחד מתוך כפולת הצירים שבגריד (שתי וערב) – הוא אחד המאפיינים הבולטים ביותר בגוף העבודה של קופפרמן, ובעקבותיו אצל טוביאס, אשר מגשימה אותו בדימויים פיזיים-גופניים, בעיקר מבנה הצלעות האנושי. הצורך הפיזי-קיומי בנשימות חוזרת ונשנות, בשאיפות המרחיבות את בית החזה ונשיפות השומטות אותו בחזרה, מהווה ביטוי חי לאותה מערכת צורנית של קווים מקבילים חוזרים.

¹ פישר, שם, עמ' 100.

² העבודה הראשונה בסדרה - קיר #1 (חוסר עניין לציבור) - הוצגה במסגרת תערוכת סוף שנה של לימודי המשך בבצלאל, סלמה, ת"א בשנת 2016.

³ פישר, שם.

⁴ דוד עמית (עורך), אמות המים הקדומות בארץ-ישראל: קובץ מחקרים, הוצאת יד יצחק בן-צבי, ירושלים, 1989, עמ' 81.

מגוון הופעותיו של אותו אלמנט צורני ניכר גם במופעי קריסתו, החל בצמחים המטפסים וחובקים את עמודי האקוודוקט, מנבאים את התמוטטותו, דרך המערה הסגורה העומדת אילמת ומוסתרת מעין אדם, מוסתרת מאור ומאוויר העלולים למחוק ולהעלים את הציורים מקירותיה, וכלה בדימויים באמנות הנוצרית של המאות ה-15 וה-16 המתארים את קריסת גופו של ישו המתוח על הצלב עד כדי בליטתם החוצה של קווי צלעות חזהו. אזכור נוסף לישו קיים בדמות המרכזית שבציורי המערה – דניאל, הנתפס בנצרות כמבשרו של ישו, ובאלמנטים ציוריים נוספים במערה המסמלים הקרבה וגאולה.⁵ סיפורי דמותו של דניאל עצמו – דניאל בגוב האריות ודניאל היחידי שהצליח לקרוא את כתב היד הנסתר על הקיר ובכך חזה את נפילתה של ממלכת בבל כשזו הייתה עדיין בשיא תפארתה – גם הם חוברים למופעי ההתמוטטות יחד עם נרטיבים דומים במרחבים שונים של גיאוגרפיה, זמן, מיתוס וממדים. רישומי המים של טוביאס המתחקים אחר דמותו של דניאל דוממים בשקיפותם. היעלמותם המכוונת, שמקורה בתפיסות של צילום וטיפול באור, נתפסת אף היא כאפשרות של קריסה, ובעיקר מרמזת על הכתב הנעלם של הנבואה הסופנית.

בהתאמה להקבלה בין ארכיטקטורה לגוף, בין משטח וחומר, בין עבר וזיכרון, טוביאס בונה את הקיר מבמות לטקסים בקיבוץ, שבפעולת היפוך הועמדו על צדן. כמו במעשה לישה היא הופכת את הקיר השטוח, הנוקשה והחלול לחומר בשרני-גופני, ויוצרת בתוכו בור דמוי מערה קטנה. הנגטיב של המערה, הבלט, בולט בצדו האחורי החשוף של הקיר, כמו מאיים לפרוץ את גבולות קונסטרוקציית העץ שבה נכלא. כתר הקוצים המונח מעל ומאזכר את הזר שהושם על ראשו של ישו בצליבתו הוא למעשה סבך של ענפים שהסירה האמנית מהאקוודוקט בניסיון לסייע ולו במעט להארכת חייו. תהליך החלודה המאכל את הרשת האוחזת בקיר מאיים על הלובן שלו, נושא את אפשרות קריסתו, ונדמה כי הכתובת כבר הייתה עליו, טבועה בחומרי הגלם שלו, גם אם כזיכרון.

עירית כרמון פופר

מאי 2018

⁵ ראו: גדעון פרסטר, "מערת קברים מצוירת ליד קבוץ לוחמי הגטאות", בתוך: מ' ידעיה (עורך), קדמוניות הגליל המערבי, ת"א, 1986, עמ' 416-432; Emma Maayan-Fanar, *An Early Christian Tomb at Lohamei HaGetaot: Formation of Christological Symbolism*, in: *Eastern Christian Art Journal*, Vol 7, 2010-2011, 71-89.